

ÇAĞDAŞ TARİHİN ÇAĞDAŞ YAZINDA YANSIYIŞI

Michael Holroyd

İngilizce'den çeviren: Serhan Keser

İnsanlar tiyatroları, kitaplıkları ve Noel zamanı kitapçı dükkanlarını üstlerinde baskı oluşturan bir dünyadan kaçıp sığınabilecekleri yerler olarak görürler. Çağdaş tarihle ilgili bilgilerini, neredeyse anlık dozlarda gazetelerden, radyo ve televizyondan edindiklerinin farkındadırlar; ama genellikle sanata yalnızca daha yüce, daha zor ulaşılabilir bir eğlence gözüyle bakarlar.

Gene de insanların büyük kesimi, on dokuzuncu yüzyıl tarihiyle ilgili bilgileri Balzac ve Zola gibi büyük gerçekçi Fransız romancılarından ya da tiyatro niteliği taşıyan büyük İngiliz romancısı Dickens'dan edindiklerini artık kabul edeceklerdir. Bu yazın üniversitelerde okutulmakta, sıradan okurlarca beğenilmekte, radyo ve televizyonda sık sık oyunlaştırılmaktadır —oysa on dokuzuncu yüzyıl tarihçilerinin yapıtları arşivlerde kalmıştır.

Bu gelişmeyi görmek, Viktorya dönemi insanların çoğunu şaşkınlığa düşürdü. Onların yazın alanındaki kahramanı aydın üst-orta sınıfların, Viktorya dönemi vicdanının koruyucusu seçtiği Thomas Carlyle'dı. Yaşamöyküsünü yazan Froude'a göre Carlyle'in özel yetisi "ölü şeyleri, ölü insanları gerçekten yaşama döndürmek; geçmiş bir kez daha şimdileştirmek, erkekleri ve kadınları, onlara atfettiği her özelliğe haslık katarak, gerçek et ve kandan yaratılmış kişiler olarak, şu ölümlü sahnede rollerini oynarken, ille de en sarsıcı olayları yaratarak değil ama Shakespeare'inki kadar dipdiri kişiler elde ederek göstermek"ti. Bu betimlemede, çağraş tarihçilerin ve yaşamöyküsü yazarlarının ideali kadar pek çok romancı ve oyun yazarının ideali de dile getirilmiştir. Viktorya dönemi insanları Carlyle'a oylumlu, geniş resmi yapıtları arasında, etkileyici genellemelerle büyük bir gümbürtü ve hazımsızlıktan gelen öfkeyle, oflaya poflaya dolaşan bir on dokuzuncu yüzyıl yalvacı gözüyle bakıyor ve saygı duyuyorlardı. Oysa onun ölü şeyleri, ölü insanları yaşama döndürme gücünü, Jane Welsh Carlyle'a yazdığı, sıradan insanlar ve yerlerle ilgili harika *Vinyetler*¹ içeren mektuplarının şiirselliğinde daha canlı bir biçimde algılıyoruz bugün.

Değişen, bizim tarih kavramımızdır; Karl Popper'in yargısına göre de siyasal gücün kayıtlarını "dünya tarihi" olma katına yücelterek, yanlış yaşama biçiminin sonsuza dek tekrarlanmasına yol açan geleneksel tarihçiye karşı edindiğimiz tutumdur. İmgelem gücü zengin yazarların görüşü açısından bu tür tarihçiler, Tolstoy'un deyişiyle, kendilerine kimsenin sormadığı sorulara yanıtlar verip duran sağır insanlar gibiydiler. Aşağı yukarı aynı karşı çıkma Virginia Woolf tarafından da dile getiril-

KAYNAK: *P.E.N. International*, Der. Gerd E. Hoffmann, 1986, Münih, ss. 262-265.

1. *Vinyet*: nükteli kısa öyküler (ç.n.)

mişti; Woolf bir acil durumdan ötekine koşturan, tarihlerle, meydan savaşlarıyla dolup taşan alışılmış tarih anlatısını hep temel olmayan ögelere tutunan bir şey olarak görüyordu.

Temel ögeler kurmaca ve şiire özgü sayılıyordu; kurmaca ve şiir Dr. Johnson'ın dediği gibi, "gün kadar kısa bir zaman süresi içinde binlerce insanın kaderini anlatan [ama] özel yaşamlar için alınacak pek az ders sunan," genel tarih anlatılarına göre, çok daha büyük gerçeklik taşıyan şeyler olarak görülmeye başlandı. Ciddi romancı, sıradan insanların, her zaman uygun bir konu olarak kabul edilen özel yaşamlarını da geliştirecek bir ülke öyküsünün genel akışına dönüştürür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, yazın'ın sınırları nasıl yer değiştirdiyse, bizim algılarımız da değişmiştir. Winston Churchill'in savaşın sona ermesini kutlarken söylediği şu sözler, aradan kırk yıl geçtikten sonra garip, eski moda bir lezzet taşıyor. Churchill, "Büyük tarihimizde ve küçük yaşamlarımızda olağanüstü bir andır bu," demişti. İşte, bireyi açıkça küçümseyen bu dünya üstü görüşe başkaldırmıştır modern yazın. Bu başkaldırmanın çeşitli yönleri, romancı William Gerhardie tarafından çok büyük bir ustalikle *Tanrı'nın Beşinci Sütunu* adlı kurmaca olmayan özgün yapıta dönüştürülmüştür; yazarın ölümünden sonra yapıt 1981'de *Çağın Bir Yaşamöyküsü, 1890-1940* altbaşlığıyla yayınlandı. Bu kitap romancının, tarihinin ve yaşamöyküsü yazarının uğraş alanlarını birleştirmek ve Gerhardie'nin içinde yaşadığı çağa yeni bir ahlaksal açılım getirme çabasını simgeler. Gerhardie tarihin, gerçekten içinde yaşadığımız, oldukça bozuk düzenli bu dünyayla pek ilişkisi olmayan mekanik neden ve sonuçlara indirgenemeyecek kadar önemli olduğunu savunuyordu. Akademik tarihçiyi de, "kendini, bildirdiği olayları alışılmış önem sırasına göre sınırlandırma görevine kaptırmış, bu arada kendi düşündüklerini... kendine saklayan [ve] gerçekleri içeriye buyur edip tören havasını korumakla, sözkonusu gerçeklerin taşıdığı yerleşmiş ya da töresel değerle insancıl değerler arasındaki farkı belirtemeyecek kadar meşgul bir uşak"a benzetiyordu.

Bu resmi tarihçiler devlet adamlarının siyasetlerini, generallerin edimlerini seklamakla, acı çeken birey pahasına delilerin çıkarıcı hesaplarını onaylamışlardı. Bunun tersine, Gerhardie, sanatçı-tarihçinin görevinin, ahlaksal açıdan olduğu kadar gerçekler açısından da kesin bir tablo sunmak olduğunu savunuyordu. Tarihi, paradokslar ve karşıtlıklar olarak görüyordu; tarihin içinde (*Tanrı'nın Beşinci Sütunu* dediği) ilahi hoşnutsuzluğun gücü devreye giriyor, beklentileri kesintiye uğratıp çarpıtıyor, ahlaksal uyusukluğu dürtüklüyor, töreleri alt-üst ediyordu. Sonsuz bir düzeltici gücü tarih: kendini önemseyen bir çağda güldürü, önemsiz zamanlarda trajedi, meteryalist bir toplumda da maddenin kapısına dayanmış ruhtu. Yapıt 1980'lere dek yayınlanmamış olmasına karşın, otuz yıl kadar önce tasarlanmış, büyük kesiminin yazılması tamamlanmıştı; bu yapıt Joseph Heller'in *Catch 22*'sunun kurmaca olmayan çağdaş eşdeğeri olarak kabul edilebilir.

Birçok açıdan *Tanrı'nın Beşinci Sütunu* zamanından sonra yayınlanmış, kehanet dolu bir yapıttı. Gerhardie'nin, yapıtını yazdığı zamanlarda o denli törelere aykırı görülmeyen toplumsal sorunlar, romancının gözünde kendi rolü içinde büyük ölçüde özümsemiş durumdadır. Bir erkeğin, bir kadının öyküsü artık genellikle tarih olarak kabul edildiğine göre, bu gerçeği yansıtan özel başlıkları ayırıştırmak haksızlıktır bir bakıma; hatta gereksizdir. Bir zamanlar romancılar arasında kendi zamanlarını yansıtmak, gerçekçi yazarların alanıyken, günümüzde kendi zamanını yansıtmak artık büyücü-gerçekçilerin de işlevi olmuştur. Örneğin *Utanç* (1983) adlı romanında Sal-

man Rushdie düşsel bir peri masalı —yer yer özyaşamöyküsü pasajlarıyla örtülmüş Gotik korku öyküsü— biçiminde modern Pakistan'ın, bir tarihini vermiştir. Çünkü, der Salman Rushdie üstüne basarak, olayların kendi görüş açısından yapılmış bir çeşitlemesini dünyaya kabul ettirmek her sanatçının arzusudur. Graham Swift'in *Sular Diyarı* (1983) adlı yapıtı, tarih üzerine düşüncelerden, gerçeğin ne olduğunun incelenmesinden oluşur. Önceki romanlarının da gösterdiği gibi Graham Swift doğal bir öykücüdür; bu romanında öykü anlatmaya ara vererek siyasal ve toplumsal tarihi, geçmişle şimdi arasında sıkı dokunmuş bir ağ kurabilmek için toplumbilim ve siyasetteki gelişmeleri, coğrafya, ruhbilim ve mitoloji güçlerine yamayan bir doğal tarih örgüsü içinde verme çabasına girişmiştir.

Çağdaş tarihin tarihçinin elinden böylece alınması, kurmaca olmayan şeyleri yazın diye kabul ettiğimiz şeylerden ayrı tutma sakıncasını getirir. Ama Amerikalı tarihçi Barbara Tuchman'ın belirttiği gibi, "kurmaca-olmayan" teriminin kendisine karşı çıkmak gerekir, çünkü terim bütünüyle olumsuzdur ve içinde "sanatsal-olmayan" imasını taşır. Bu varsayım çoktan eskimiştir. Yaşamöyküsünü, Viktorya dönemi değerlerinin toplumsal ve duygusal hastalığından kurtaran Lytton Strachey olmuştur; Richard Ellmann'ın *James Joyce*'unun 1959'da yayınlanmasından beri de İngiltere ve Amerika'daki yazınsal yaşamöykülerde, Shelley'nin yaşamöyküsünü yazan Richard Holmes'un son günlerde "yeni bir yazın türünün güçlü yükselişi" dediği şeye tanık olduk. Robert Gittings de *Yaşamöyküsünün Doğası* (1978) adlı inceleme-sinde, yaşamöyküsel yazının "altın çağı"nı yaşamakta olduğu sonucuna varır.

Pek çok insan çağdaş tarihin başlamasını, büyük olasılıkla 1945, başka deyişle nükleer çağın başlama tarihi olarak kabul edecektir. Hiroşima ve Nagazaki'nin uçsuz bucaksız kara bulutları, bundan sonra gelen yazınının büyük kesimini de örter. Laurens van der Post, Japonya'da savaş tutsağıyken yaşadığı deneyimlerini *Tohum ve Ekici* (1963) adlı bir romanla *Yeni Ayın Gecesi* (1970) adlı bir yaşamöyküsünün temel malzemesi olarak kullanmıştır. Laurens van der Post'un sözleriyle bu yapıtların her ikisi de, "tarih kaydına geçen yaşamların ve zamanların büyük trajedilerinin çoğunu yaratan, dünyanın bugün karşılaştığı trajedilerde de sorumluluğu git-tikçe artan ... insan ruhunun büyük, klasik ve ölümcül sorumsuzluklarına" karşı uyarılar içeriyordu. "İnsanların, kendi felaketlerini ve ekinlerinin uğradığı felaketleri başkalarına yıkmak; kendileri için gerekli olan yargıları başkalarının yaşamları üzerinde kullanmak; kendi kişisel ve toplumsal yollarında ters giden herşeyi açıklayabilmek için bir kötü adam arama eğilimlerine değiniyorum". J.G.Ballard'ın, yazarın Japonya'da aynı döneme ait çocukluk deneyimlerini konu edinen ve 1984'te yayınlanan yaratıcı romanı *Güneş İmparatorluğu* aynı uyarıyı, içteki bu düşmanı dışlaşturan bilinçsiz düzeneğe karşı, vurgulayarak yineler.

Çağdaş tarih gerek romancının, gerek yaşamöyküsü yazarının hammaddesidir. Romancı, imgelemi aracılığıyla kestirmeden gerçekliğe gitmekte özgürse, yaşamöyküsü yazarı da malzemesini seçip biçimlendirerek bunu tamamlayan bir ereğe ulaşmayı umut etmekte özgürdür. Sağlıklı yazın, kurmacayla kurmaca-olmayanın etkin bir biçimde döllemesiyle gelişir; çağın ruhunu ifade edebilmek için de tüm yazarların görüş birliğini gerektirir. Bunu bilsin ya da bilmesin her ülke genelde fikirlerini, okuduklarından edinir: her ülkenin geleceği de fikirlerine bağlıdır. Yazın'ın görevi yalnızca çağdaş tarihi yansıtmak değil, aynı zamanda onun ya-ratılmasına yardım etmektir.